

СУТНІСТЬ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Стаття присвячена проблемам виникнення та формування правового забезпечення комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах. Обґрунтовано, що виникло це поняття досить давно, але у правовому вимірі розпочало знаходити своє відображення лише нещодавно.

Ключові слова: комерційна таємниця, фінансово-правові відносини, правове забезпечення.

Статья посвящена проблемам возникновения и формирования правового обеспечения коммерческой тайны в финансово-правовых отношениях. Обосновано, что возникло данное понятие достаточно давно, но в правовом измерении начало находить свое отражение лишь недавно.

Ключевые слова: коммерческая тайна, финансово-правовые отношения, правовое обеспечение.

The article is devoted to the problems of the emergence and formation of legal support of commercial secrets in financial and legal relations. It is proved that this conception appeared quite a while, but in legal dimension it began to reflect only recently.

Key words: commercial secret, financial and legal relations, legal support.

Постановка проблеми. Нині фінансово-правові відносини, що складаються у нашій державі, потребують належного правового регулювання, особливо у сегменті чинного законодавчого закріплення питань, пов'язаних з комерційною таємницею. Зараз темпи розвитку України характеризуються значними економічними та політичними перетвореннями. В умовах становлення і розвитку фінансово-правовідносин виникають проблеми, пов'язані із забезпеченням безпеки не тільки фізичних і юридичних осіб, їхньої майнової власності, а й інформації, що має комерційне значення. Багато у чому місце та значення будь-якої держави на світовій арені прямо залежать від її спроможності виробляти, споживати та застосовувати нові знання і технології. Вищезгадані процеси безпосередньо залежать від базових чотирьох складників, до яких відносять: науку, освіту, виробництво та бізнес, спільним інструментом для яких є інформаційні і комунікаційні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Потрібно відзначити, що у вітчизняній науковій літературі досить багато наукових публікацій, які присвячені дослідженню правового забезпечення комерційної таємниці. Детально цю тематику досліджували такі визначні вчені, як: В.Л. Бачило, П.В. Кузнецов, В.А. Копилов, Б.Н. Топорнін. Але вони лише фрагментарно розглядали правове забезпечення комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах.

Метою статті є визначення сутності проблем виникнення та формування правового забезпечення комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах.

Виклад основного матеріалу. Основою комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах виступає інформація, що є однією з найбільших важливих цінностей будь-якої юридичної особи і саме тому, чим менша кількість осіб отримує до неї доступ, тим більшу значущість вона становить. У зв'язку із зазначеним надзвичайно важливою, на наш погляд, вважається проблема визначення та обґрунтування понять, що на початку незалежності нашої держави були законодавчо закріплені, а саме: «комерційна таємниця», «ноу-хау», «банківська таємниця», «конфіденційна інформація», «інформація про громадян», «державна таємниця», «лікарська таємниця», «службова таємниця», «адвокатська таємниця», «професійна таємниця», «інформація

в автоматизованих системах», «нерозкрита інформація» та інші види «таємниць», котрі за своєю суттю є категоріями конфіденційної інформації. Введення в правовий обіг вищезгаданих термінів реалізовувалося, використовуючи термінологію міжнародно-правових та зарубіжних джерел без належної узгодженості понять між собою, аналізу судової практики, що у разі практичного застосування в Україні виявило недосконалість законодавства як у визначенні видів таємниць, так і засобів їх фінансово-правового, цивільно-правового, адміністративно-правового та кримінально-правового захисту. Вказане зумовлює необхідність розвитку і вдосконалення відповідного галузевого законодавства стосовно кожної «таємниці» із визначенням ознак таємності, кола суб'єктів, що мають право на кожну з таємниць, прав та обов'язків осіб, які мають відношення до певних видів таємниць, відповідальності за розголошення інформації, що повідомляється, та особливостей захисту для кожного виду таких таємниць.

Важливим чинником, що окреслює необхідність належного нормативно-правового забезпечення та регулювання різних видів таємниць, є приведення чинного фінансового та іншого законодавства у відповідність з міжнародними нормативно-правовими актами [1, с. 18–26]. Яскравим прикладом викладеного є те, що нами серед правових актів вищої юридичної сили (понад 20 документів), які декларують різного роду конфіденційну інформацію та «таємниці», нараховано понад 30 різновидів таємниць. До них належать: інформація з обмеженим доступом; комерційна таємниця; ноу-хау; банківська таємниця; конфіденційна інформація; статистична інформація (дані); дані банківської і фінансової статистики, статистики платіжного балансу тощо; конфіденційна статистична інформація; таємна інформація; службова таємниця; таємниця сповіді; особиста, сімейна, професійна, комерційна таємниця; таємниця особистого життя; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; інформація про громадян; державна таємниця; лікарська таємниця; таємниця усиновлення; адвокатська таємниця; професійна таємниця; таємниця страхування; інформація в автоматизованих системах; нерозкрита інформація; не для друку; опублікуванню не підлягає; для службового користування; секретна інформація, персональні дані. Існування величезної кількості визначень надає нам можливість встановити логічні зв'язки між ними, визначити критерії первинності та вторинності визначень, встановити структуру взаємин та взаємозв'язків між останніми, що частково обґрунтовує, що інформація може бути як відкритою, так і з різними ступенями обмеження у її використанні, але законодавче регулювання вищезгаданих видів таємниць не завжди закріплюється у відповідних нормативно-правових актах на належному рівні та відповідає вимогам сучасності.

Пристаюючи до обґрунтування значення та сутності комерційної таємниці, а також її ролі у фінансово-правових відносинах, ми маємо врахувати та проаналізувати визначення, закріплені у нормативно-правових актах та інших виданнях стосовно комерційної інформації. Варто зазначити, що проблеми правового регулювання інформації з обмеженим доступом як різновиду інформації та складника національного інформаційного ресурсу є специфічним напрямом інформаційного права, який, відповідно, заслуговує спеціального розгляду [2, с. 171–177]. Підтримуємо позицію стосовно того, що захист інформації з обмеженим доступом значно ускладнюється відсутністю єдиного розуміння понять «інформація з обмеженим доступом», «конфіденційна інформація», «таємна інформація», «службова інформація», «комерційна інформація». Оскільки положення з цього приводу містяться переважно у правових актах «неінформаційного» змісту і є доволі суперечливими. Тобто для визначення сутності вищезазначених термінів слід проаналізувати зміст відповідних правових норм. Варто зазначити, що інформація з обмеженим доступом має різні види. Кожен з них певною мірою важливий для її володільця, а неправомірне використання такої інформації може спричинити відповідну шкоду. У діяльності бізнесу та реалізації фінансово-правових відносин найбільш цікавою та такою, що потребує детального розгляду та вивчення, належного забезпечення, є комерційна таємниця. Інститут комерційної таємниці є міжгалузевим інститутом, наприклад С.В. Поленіна вважає, що міжгалузеві інститути виступають найбільш поширеними різновидами комплексних правових інститутів. Вони виникають за можливості поєднання суміжних галузей права, тобто таких, які окреслюють окремий спектр відносин, що регулюються ними. Вищезгаданим науковцем було здійснено подальшу класифікацію міжгалузевих комплексних правових інститутів [3, с. 89–92].

Оскільки правовий інститут комерційної таємниці утворився на межі суміжних неоднорідних галузей права, він є міжгалузевим комплексним функціональним інститутом. Самобутність правового інституту комерційної таємниці можна виявити у системі інституційних, характерних та специфічних засад правового регулювання. До останніх відносять принципи довіри конкуренції на добросовісних засадах, балансу інтересів та фінансової доцільності. Комплекс

сність як основна з властивостей правового інституту комерційної таємниці являє собою базу для формування його внутрішньої побудови. Пояснює таку позицію А.А. Фат'янов, який вказує на дуалістичність правового тлумачення таємниці, що є одночасно і відомостями певного характеру, до яких обмежується доступ, і механізмом їх захисту від неправомірного поширення [4, с. 36–42]. Вчений виділяє трикомпонентну структуру інституту таємниці, зокрема комерційної таємниці, що складається з таких елементів: система норм, які регулюють умови та критерії віднесення відомостей до такої побудови обмеження у доступі до інформації; група норм, що визначають заходи, механізм захисту інформації від неправомірного поширення; група норм, що визначають санкції за неправомірне поширення службової інформації. Виокремлення у складі інституту конфіденційності низки елементів відповідає класичній вітчизняній теорії права. Вищезгадане обґрунтовується і тим, що у класичній теорії права елементів повною мірою С.С. Алексєєв визначає їх як «блоки, що формуються всередині інститутів» [5, с. 102–106].

Розглядаючи питання визначення ролі правового інституту у системі права, слід звернутися до думки С.С. Алексєєва стосовно того, що природу та особливості правового інституту можна правильно співставити лише у тому разі, «якщо виходити з того, що це – така спільність норм-приписів, яка, своєю чергою, є елементом наступного, головного підрозділу – галузі права. Юридичні норми створюють відповідну галузь права не опосередковано, а через інститути» [6, с. 89].

Правовий інститут комерційної таємниці регулює суспільні відносини з приводу інформації обмеженого доступу, яка є різновидом інформаційних правовідносин. Тому варто погодитися з В.Л. Бачило [7, с. 235–236], П.В. Кузнєцовим [8, с. 32–43], В.А. Копиловим [9, с. 87], Б.Н. Топорніним [10, с. 21–24] та іншими авторами, які називають правовий інститут комерційної таємниці галузевим інститутом інформаційного права. Визначаючи місце правового інституту комерційної таємниці у системі права, зазначимо, що цей інститут виступає системотворчим у галузі інформаційного права. У рамках системи права юридичні норми, складники правового інституту комерційної таємниці носять міжгалузевий характер і спільно з нормами інших галузей права забезпечують правовий вплив на суспільні правовідносини. Виникнення та розвиток у вітчизняному праві якісно нового інституту комерційної таємниці є відображенням передових тенденцій розвитку системи права.

На сучасному етапі розвитку правової науки, особливо у сфері фінансового права, невпинно розвивається процес поетапного нормативного накопичення матеріалу та виокремлення його за структурними блоками – інститутами, що дає змогу поліпшити ефективність правового регулювання. Цей процес включає в себе розвиток нових інститутів, галузей, а також виділення їх з уже наявних структурних елементів. Крім того, посилення значення правового регулювання та розвиток системи права спричинили виникнення комплексних структурних об'єднань норм права. Таким чином, інститут комерційної таємниці виступає самостійним комплексним інститутом, насамперед інформаційного права, що підкреслює її особливий характер. Останній знаходить своє відображення у багатьох галузях права, зокрема, і фінансовому, об'єднуючи їх зусилля у цілях ефективного правового регулювання нового типу суспільних відносин, пов'язаних з підвищенням стійкості фінансової системи нашої держави.

Особливу увагу заслуговують положення про комерційну таємницю та переліки відомостей, що становлять комерційну таємницю. Такі документи мають відповідати нормам Постанови КМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» [11]. Відповідною постановою окреслено перелік відомостей, які не можуть включатися до комерційної таємниці, тобто у разі включення такої інформації до вищезгаданих положень у подальшому їх можна буде визнати нікчемними та такими, що не відповідають чинному законодавству, та, як наслідок, виконана робота не дасть очікуваного результату. Відповідно до вищезгаданої постанови комерційну таємницю не становлять: дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; документи про сплату податків і обов'язкових платежів; установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків; доку-

менти про платоспроможність; відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Враховуючи положення вказаної постанови, до комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах зазвичай відносять таку інформацію: рівень прибутку і цінова політика; фінансові та адміністративні плани розвитку компанії; відомості про укладені або заплановані договори; дані про постачальників та клієнтів; власні винаходи та раціоналізаторські пропозиції, які ще не захищені авторським або патентним правом; власні аналітичні огляди ринку, маркетингові дослідження. Вищезгаданий перелік доцільно брати до уваги під час визначення інформації, яку організація збирається віднести до комерційної таємниці. Додатковим аргументом на користь цього може також виступати відсутність єдиноприйнятого офіційного тлумачення, а також стабільної та послідовної судової практики з цього питання [12, с. 114–118].

Звертаючи увагу на зазначені положення, варто навести характерні ознаки комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах: секретність інформації, яка є комерційною таємницею, полягає в тому, що вона є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить; інформація, яка визнається комерційною таємницею, має комерційну цінність, тобто певну цінову визначеність; комерційна таємниця – склад і обсяг відомостей, що визначені суб'єктом господарювання або уповноваженим на це органом; у визначенні складу й обсягу комерційної таємниці має враховуватись постанова КМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»; володілець інформації має вживати належних заходів до охорони інформації, яка є комерційною таємницею; строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності факторів, у разі, коли така інформація: має комерційну цінність, невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до її збереження.

Власну думку стосовно цього питання висловлює М.В. Ситницький, який вказує, що відомості, які можуть бути віднесені до комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах, наприклад, підприємства, мусять мати такі ознаки: не містити державної таємниці; не наносити шкоди інтересам суспільства; відноситись до виробничої діяльності підприємства; мати дієву або потенційну комерційну цінність та створювати переваги у конкурентній боротьбі; мати обмеження у доступі тощо. Зловживання комерційною таємницею з точки зору відношення до неї значної кількості відомостей може призвести до надмірної засекреченості організації і, як наслідок, викликати втрату довіри клієнтів, а отже, і доходу. Для розширення власної діяльності організація має бути публічною та відкритою в інформуванні про свою діяльність, але не забувати про те, що секрет успіху певною мірою залежить у своєчасному використанні комерційної таємниці і неможливістю її використання конкурентами. Виділяють причини, які становлять основу неправомірного використання комерційної таємниці конкурентами чи партнерами [13, с. 262–266].

Заслужує на увагу класифікація ознак комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах, яку запропонував Ю.В. Носік. Такими ознаками виступають: конфіденційність, інформаційність комерційної таємниці; комерційна цінність та захищеність інформації, яка становить комерційну таємницю [14, с. 36–39]. Такі ознаки, як вказує автор, є істотними, необхідними та невіддільними одна від одної [15, с. 172–177]. Конфіденційність, захищеність та комерційна цінність інформації, що складають у сукупності комерційну таємницю, є зовнішніми характеристиками, а інформаційність – внутрішньою, сутнісною. Інформаційність, конфіденційність та комерційна цінність комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах є об'єктивно-зумовленою, а захищеність – суб'єктивно-зумовленою властивістю. Юридичне значення ознак та властивостей комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах полягає у такому: встановленні її правової природи; виявленні місця комерційної таємниці у системі об'єктів права; визначенні юридичних фактів, необхідних для виникнення, зміни та припинення правовідносин з приводу комерційної таємниці; встановленні строку чинності суб'єктивних прав на комерційну таємницю.

Узагальнивши характерні ознаки комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах та надавши їм юридичну характеристику з позиції можливості практичної реалізації прав на інформацію, встановлено, що до основних з них відносять: універсальність; конфіденційність інформації, що становить комерційну таємницю; необмеженість строку її захисту; нематеріальність; результат інтелектуальної діяльності; відсутність загальновідомості; оборотоздатність. Разом з цим, виходячи з особливостей комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах, показано, що під її поняття можуть підпадати також найрізноманітніші відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю.

Варто зауважити, що правові норми у сфері застосування терміна «комерційна таємниця», зокрема у фінансово-правових відносинах, не одержали достатнього розвитку, законодавець обмежився тільки встановленням мінімальної кількості норм, що регулюють це правове явище. Але більшого розвитку та поширення отримали положення, пов'язані з державними гарантіями розвитку та захисту підприємницької діяльності. До них можна віднести норми антимонопольного законодавства, що регулюють випадки відповідальності за неконкурентні дії, пов'язані із використанням комерційної таємниці, а також процедуру їх розслідування і санкції до порушників, зокрема декілька діянь, що є кримінально караними. Багато у чому підприємцям надана певна свобода у встановленні відомостей, що складають комерційну таємницю, а також режиму її забезпечення.

Висновки. Таким чином, становлення правового інституту комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах нашої держави пов'язано зі складними періодами історії розвитку вітчизняної фінансової системи та нормативного забезпечення її функціонування. Активізація законодавчого процесу з формування правового інституту комерційної таємниці збігається з періодами розвитку вітчизняного фінансового права. Цей фактор свідчить про тісний взаємозв'язок фінансово-правових відносин та інституту комерційної таємниці. Система законодавства про комерційну таємницю у фінансово-правових відносинах носить комплексний характер, оскільки до її складу входять групи різних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини з приводу комерційної таємниці. Вони не порушують побудову основних галузевих нормативних актів та не виключаються з їх структури, об'єднуючись у системі права їх юридична сила та значення збільшуються, рівномірно розподіляючись між галузями вітчизняного чинного законодавства. Дотепер законодавство про комерційну таємницю у фінансово-правових відносинах не має глибокого теоретичного обґрунтування, носить суперечливий та незавершений характер, а також потребує подальшого вдосконалення.

Підсумовуючи, можна зазначити, що проблеми у сфері комерційної таємниці у фінансово-правових відносинах були і залишаються актуальними як для науковців, так і для практиків. Натепер відсутній закон України про охорону комерційної таємниці. Найбільшою перешкодою для розроблення такого нормативно-правового акта є те, що інформація про комерційну таємницю у фінансово-правових відносинах внаслідок її конфіденційності не підлягає реєстрації.

Список використаних джерел:

1. Капіца Ю.М. Наближення законодавства України до законодавства ЄС відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною: цілі та методи // Український правовий часопис. – № 2. – 1998. – С. 18–26.
2. Беляков К. І., Мірошник Ю. П. Проблеми законодавчого регулювання у сфері користування інформацією з обмеженим доступом в Україні // Стратегічна панорама. – К., 2004. – № 3. – 204 с. – С. 171–177.
3. Поленина, С.В. Законотворчество в Российской Федерации: [монография] / С.В. Поленина; Ин-т государства и права Рос. акад. наук. – Москва: [б. и.], 2000. – 145 с.
4. Фатянов А.А. Тайна и право // Государство и право. М., 2008. – № 10. – С. 36–42.
5. Алексеев С.С. Философия права / С.С. Алексеев. – М.: Норма, 2001. – 336 с.
6. Алексеев С.С. Теория права. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 320 с.
7. Бачило И.Л. Информационное право: основы практической информатики / И.Л. Бачило. – М.: Вектор, 2007. – 503 с.
8. Кузнецов П. Коммерческая тайна: опыт правового регулирования зарубежных стран и международного права. // Аспирант и соискатель. – 2006. – № 2. – С. 32–43.
9. Копылов В.А. Информационное право. – М., 1997. – 123 с.
10. Топорнов Б.Н. На путях к правде о коммерческой тайне // Вестник Ассоциации российских банков. – 2004. – № 11. – С. 21–24.
11. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09 серпня 1993 р. № 611.
12. Гарарук І.В. Комерційна таємниця в цивілістичній доктрині [Текст] / І.В. Гарарук // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки. – 2015. – № 3(99). – С. 114–118.
13. Ситницький М.В. Характерні ознаки комерційної таємниці / М. В. Ситницький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – № 23. – С. 262–266.

14. Носік Ю.В. Юридична природа прав на комерційну таємницю в Україні / Ю.В. Носік // Право України. – 2006. – № 3. – С. 36–39.

15. Носік Ю.В. Зміни в правовому режимі комерційної таємниці за новим інформаційним законодавством України // П'яті цивільні читання, присвячені 85-річчю з дня народження професора О.А. Підпригори, 31 березня 2011 року: зб. наук. доп. і ст. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – 265 с.

УДК 342.9 (061.1)(ЄС)

БУХТІЯРОВА І.Г.

ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА ТА МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглянуто теоретико-методологічні визначення поняття «оптимізація». Встановлено, що реформування системи центральних та місцевих органів влади шляхом децентралізації та приведення вітчизняного законодавства до європейських стандартів на всіх рівнях є нагальною потребою, що дасть змогу максимально оптимізувати систему органів виконавчої влади. Досліджено, що в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в Україні, оптимізація суб'єктів захисту материнства і дитинства ґрунтується на досвіді країн ЄС та тих нормативно-правових актах, що були імплементовані нашою країною.

Ключові слова: оптимізація, захист, материнство, дитинство, ЄС, реформування.

В статье рассмотрено теоретико-методологическое определение понятия «оптимизация». Установлено, что реформирование системы центральных и местных органов власти путем децентрализации и приведение отечественного законодательства к европейским стандартам на всех уровнях является необходимостью, которая позволит максимально оптимизировать систему органов исполнительной власти. Исследовано, что в условиях евроинтеграционных процессов, которые происходят в Украине, оптимизация субъектов защиты материнства и детства основывается на опыте стран ЕС и тех нормативно-правовых актах, которые были имплементированы нашей страной.

Ключевые слова: оптимизация, защита, материнство, детство, ЕС, реформирование.

The article deals with theoretical and methodological definitions of the concept of “optimization”. It was established, that the reform of central and local authorities towards decentralization and bringing national legislation to European standards at all levels is urgently needed. It will optimize the system of executive power. In terms of European integration processes in Ukraine optimization of subjects of protection of motherhood and childhood, based on the experience of the EU and those regulations that implemented in our country.

Key words: optimization, protection, motherhood, childhood, EU, reform.

Постановка проблеми. Функціонування правової системи держави на належному рівні залежить від ефективного виконання своїх обов'язків всіма гілками влади, що можливе лише за умови чітко закріплених на рівні відповідних нормативно-правових актів повноважень. Запорукою ефективного функціонування системи суб'єктів захисту материнства та дитинства в Україні